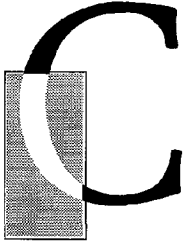

JULIO CALVO PÉREZ

EL TAMP EN VALENCIÀ*

omencem d'una manera ben rotunda. Si, seguint la tradició grecollatina, considerem que en valencià hi ha tres conjugacions en *-ar*, *-er / -re* i *-ir*, des d'una perspectiva pragmàtica (una perspectiva que lliga fonologia i morfologia), hauríem de dir que només n' existeixen dues:

Primera conjugació: Aquella en la qual el present d'indicatiu té dues formes divergents per a la 1a i la 3a persona del singular, com apareix als exemples següents:

JUGAR	CRÉIXER	CLOURE	OMPLIR
<i>jo jugue</i>	<i>jo creix</i>	<i>jo clou</i>	<i>jo òmpli</i>
<i>tu jugues</i>	<i>tu creixes</i>	<i>tu clous</i>	<i>tu omplis</i>
<i>ell/ella juga</i>	<i>ell/ella creix</i>	<i>ell/ella clou</i>	<i>ell/ella ompli</i>

(*) Estic molt agraït a Julio-Alexis Calvo, Vicent Garcia Perales, Ana M. López, Manuel Pérez Saldanya, Manuel Prunyonosa i Júlia Todolí per les seues correccions i els seus suggeriments al text inicial. Els errors que hi romanen són solament meus.

(1) Aquest percentatge es redueix molt en l'ús quotidià, tant per la transformació d'alguns verbs en incoatius (*jo bat > jo batusc*) com per la velarització d'altres. Malgrat això i malgrat que aquest argument afavoreix els resultats de la meua investigació, no em posaré al marge de la normativa.

Segona conjugació: Aquella en la qual coincideixen les formes de 1a i 3a persona del present (potser entre un 20 i un 25% dels casos).¹ Segueixen aquest model els verbs de:

TÒRCER	BATRE	FUGIR
<i>jo torç</i>	<i>jo bat</i>	<i>jo fuig</i>
<i>tu torces</i>	<i>tu bats</i>	<i>tu fuges</i>
<i>ell/ella torç</i>	<i>ell/ella bat</i>	<i>ell/ella fuig</i>

La classificació seria diferent en llengües com l'espanyol, amb una sola conjugació, on la 1a i 3a persona del singular no coincideixen en aquest temps, o el francès, on, malgrat l'ortografia, quasi sempre hi ha coincidència.

Si ens centrem en l'àmbit català, la situació és força complexa (Blasco 1985), ja que històricament s'ha produït un doble canvi que ha determinat la situació posterior. D'una banda, la pèrdua de la desinència llatina condueix a la perillosa igualació 1a = 3a. I, en conseqüència, la necessitat de restablir les diferències ocasionà en tot l'àmbit gal·lo-romànic (i fins i tot en el dialecte valencià) una profusió de formes per a la 1a persona que encara existeixen pertot arreu (Viaplana 1985; Wheeler 1984): *-o* per al català oriental i occidental i per a una zona del valencià septentrional, *-a* en una altra zona del valencià septentrional, *-i* en rossellonès i en català septentrional, i *-e* en valencià central. Malgrat això, el balear, l'alguerès i part del valencià no han pogut compensar aquesta pèrdua, cosa que els ha dut a apartar-se profundament dels sistemes catalans restants.

D'una altra banda, la inesperada "transcendència" de les formes féu substituir el pretèrit sintètic temporal llatí per l'actual pretèrit perifràstic en gran part de l'àmbit català parlat (el que als efectes interessa). Aquest canvi ens situa davant un fenomen sorprenent i lligat pragmàticament a l'anterior, cosa que no tots els lingüistes reconixerien. En el passat, la pèrdua desinencial de persona va comportar una arealització de les formes analítics del pretèrit, de la qual no es van deslliurar ni el francès ni el castellà (Colon 1978). En l'actualitat, aquestes formes (amb preposició interna o sense preposició), remetien a un futur d'intenció. Per contra, en l'àmbit català, alhora que era necessari restituir un sistema de desinències específiques per a la 1a persona (d'on deriva la gran variació que presenta), calia conservar la forma aspectual per no incórrer en una oposició antipragmàtica en la qual les desinències de pretèrit i de futur s'aliaven en contra de les de present. Una vegada que el futur no entrà en el joc ni modificà el paradigma, havia de ser el pretèrit el que ho fes de la manera tan original que coneixem. Com que el valencià no ha coronat la reposició personal de la 1a persona del present, ha hagut de mantenir viu l'esperit de desvirtualitzar (o, millor dit, de seguir desvirtualitzant) "temporalment" el pretèrit. A aquesta pressió vertebradora de moltes de les novetats del diasistema en el qual s'insereix es deu l'extensió de la forma analítica, que ha anat guanyant terreny a les àrees del seu voltant. Encara més que als seus propis subdialectes.² En conjunt, l'oposició pragmàtica representada en aquest nivell, és en part la de prospectiu / improspectiu, i en part la de remotospectiu / irremotospectiu –segons si tenim en compte, respectivament, la imposició del criteri modal (i/o personal) o de l'aspectual fort o perifràstic–, i en part també la de temporal / atemporal –si atenem el criteri aspectual (i/o personal) feble. El criteri temporal pur només queda ja com pragmàticament reanalitzat (més endavant tornarem sobre aquesta qüestió).

El sistema teòric del qual partim (la Pragmàtica Topològica natural, PTN)³ preveu que les estructures pragmàtiques dels paradigmes lingüístics adopten les formes que realment assoleixen sobre la base d'imposicions cognitives generals i no sobre la base

(2) Amb tot, un altre tipus de tensió ha mantingut fermes les formes compartides d'indistinció 1a / 3a persona en el present i el pretèrit sintètic en valencià (contra la ràpida evolució de formes en altres àrees del català): tensió modalitzadora vs. temporalitzadora, etc.

(3) Hi ha hagut altres propostes topològiques sobre el verb. Per exemple, en francès, Bourquin (1991), Desclés (1991) i Franke & Paillard (1991). També hi ha hagut visions pragmàtiques pel que fa al verb romànic (Heger 1963) o català (López García 1984), seguint l'enfocament que ja havia proposat Jakobson al seu clàssic treball "Los conmutadores, las categorías verbales y el verbo ruso" (*Ensayos de lingüística general*, Barcelona, Seix Barral, 1981: 307-32), redactat per primera vegada l'any 1950. Fins i tot, la influència del generativisme ha vetat, dissordadament, treballs com ara el d'Eberenz-Greoles (1979), qui advocava per un enfocament textual del verb català.

de particularitats aïllades de la morfologia nominal o verbal. Quant al verb, val a dir que el Temps-Aspecte-Mode-Persona que reflecteixen les seues desinències (TAMP) conforma un conjunt orgànic de relacions, l'estructura del qual, un cop determinada, manifesta l'enfocament pragmàtic particular que els parlants donen al paradigma verbal de la seua llengua.

En general, la imposició atemporal del món que envolta el parlant es manifesta prioritàriament com a temps verbal, tot resultant secundària la forma interna de mostrar l'acció, és a dir, l'aspecte (en el present, per exemple), encara que, de vegades, la imposició interna gramatical aconseguix l'efecte contrari, i el temps es mostra com a subsidiari de l'aspecte (cas del pretèrit perifràstic). De tal manera és així que, si mirem les coses des de la consciència externa del parlant, resulta impossible trobar una llengua sense present, pretèrit o futur (tampoc el català). Tanmateix, si ens centrem en les particularitats del desenvolupament intern de la llengua, allà on la forma perifràstica s'imposa per manifestar el passat, el que haurà ocorregut senzillament serà que s'haurà obviat l'element narratiu temporal (el qual s'haurà aspectualitzat), i s'haurà donat prioritat absoluta a l'element dialògic, al present de la parla (cosa que explica la utilització, ja fòssil, del present del verb *anar* en el pretèrit perifràstic). Com a rèplica, la indistinció en alguns presents del "jo" diluït entre "ell/ella", aspectualitza en segon terme l'oposició, i, consegüentment, allunya el parlant de la seua pròpia acció. Tot sistema arriba a resultats de conveniències en el verb i el valencià no podia ser-hi menys: el que guanya en força col·loquial amb la restricció parcial del pretèrit es perd en alguns casos amb la dissolució del jo en les persones neutres a-dialògiques, criteri que restableix l'equilibri orgànic de la seua conjugació.

Cal observar que l'oposició aspecte-temps, més pròpia del context natural, és dominada finalment per l'oposició mode-persona del context social (o individual). És per això que la nova paradigmaticització de les formes verbals es farà càrrec d'aquesta dominància (Calvo 1989, 1993 i 1994).

En endavant, considerarem el paradigma fonològic i morfològic del verb no com una successió (tipus *Item and Arrangement*) de microunitats, cosa que porta a disseminar innecessàriament les formes, a produir buits i a omplir-los amb zeros –al marge que aquesta opció no resolga el problema explicatiu i sí que hi afegisca dificultats (Viaplana 1984). Tampoc no el considerarem un producte derivacional (tipus *Item and Process*), ja que això duria a inventar formes intermèdies inexistents i a complicar de nou innecessàriament l'anàlisi (Mascaró 1976). Hi ha el que hi ha, d'on s'explica que hàgem de partir de les formes complexes que ens ofereix el verb i determinar en cadascuna la figura que hi destaca per relació global amb les formes restants, partint del "fons" comú del paradigma d'on emergeixen. Ara bé, aquesta recerca de la matèria fònica no implica tan sols la forma per la forma, sinó més aviat la importància de les formes per relació amb altres formes adjacents, en virtut dels paràmetres d'aspecte-temps i de persona-mode fixats: això ens permetrà parlar d'una cosa així com d'*Unitat i Govern Pragmàtic* (si voleu, un nou tipus: *Item and Pragmatic Government*), entenent

aquesta dilogia com un conjunt de “tots” tancats i dotats de “parts” (d’interval) que constitueixen els oberts explicatius d’una topologia; aquestes parts són les responsables directes dels paràmetres (fons) anunciats. Els oberts, però, ni són necessàriament unitats sempre identificables en la seua substància fònica per referència als seus tots fònics (*jo òbri-c / ell obri o jo fa-ig / ella fa*, però *jo puc / ell pot, jo pertanc / jo-ella pertany*, etc.), ni són produïdes d’una simple multiplicació o addició sobre suports menors, sinó que són en part resultats analògics de processos creuats de convergència i divergència.

Per tant, allò que resulta més urgent a hores d’ara és fer una llista de les formes amb les seues varietats prioritàries i necessàries (per exemple, les del singular i les més simples) i establir a partir d’aquestes la que considerem la nova paradigmaticització. Per a això partirem de dos verbs regulars, *portar* i *batre*:

'_ _ _	— —'	-av- / -i-	-Vr-	-Vr- + -i-	-Vs-
PORTAR PRESENT <i>jo port-e</i> <i>tu port-es</i> <i>ell(a) port-a</i>	(PRETÈRIT) <i>jo port-í</i> <i>tu port-ar-es</i> <i>ell(a) port-à</i>	IMPERFET <i>jo port-av-a</i> <i>tu port-av-es</i> <i>ell(a) port-av-a</i>	FUTUR <i>jo port-ar-é</i> <i>tu port-ar-às</i> <i>ell(a) port-ar-à</i>	CONDICIONAL <i>jo port-ar-i-a</i> <i>tu port-ar-i-es</i> <i>ell(a) port-ar-i-a</i>	
SUBJ. 1r <i>jo port-e</i> <i>tu port-es</i> <i>ell(a) port-e</i>			SUBJ. 2n <i>jo port-ar-a</i> <i>tu port-ar-es</i> <i>ell(a) port-ar-a</i>		SUBJ. 3r <i>jo port-às</i> <i>tu port-ass-es</i> <i>ell(a) port-às</i>
IMPERATIU <i>port-a (tu)</i> <i>port-eu (vos.)</i>					
BATRE PRESENT <i>jo bat</i> <i>tu bat-s</i> <i>ell(a) bat</i>	(PRETÈRIT) <i>jo bat-í</i> <i>tu bat-er-es</i> <i>ell(a) bat-é</i>	IMPERFET <i>jo bat-i-a</i> <i>tu bat-i-es</i> <i>ell(a) bat-i-a</i>	FUTUR <i>jo bat-r-é</i> <i>tu bat-r-às</i> <i>ell(a) bat-r-à</i>	CONDICIONAL <i>jo bat-r-i-a</i> <i>tu bat-r-i-es</i> <i>ell(a) bat-r-i-a</i>	
SUBJ. 1r <i>jo bat-a</i> <i>tu bat-es</i> <i>ell(a) bat-a</i>			SUBJ. 2n <i>jo bat-er-a</i> <i>tu bat-er-es</i> <i>ell(a) bat-er-a</i>		SUBJ. 3r <i>jo bat-és</i> <i>tu bat-ess-es</i> <i>ell(a) bat-és</i>
IMPERATIU <i>bat (tu)</i> <i>bat-eu (vos.)</i>					

Un cop realitzades les discriminacions de les formes (amb guionets premonitoris a la part de dalt de l'esquema), es pot observar que, des d'un punt de vista merament morfològic, les formes de l'imperfet apareixen en distribució complementària (-av- / -i-), així com també les que provisionalment anomenarem de futur (-ar- / -er- / -ir- en *portar*, *témer*, *sentir* / -r- en *cauré*, per convenció: -Vr-). Si és cert que per aprendre els paradigmes pot ser útil recórrer als models clàssics de conjugació, per al problema que ací ens interessa aquesta distribució no és essencial. És a dir, que si l'aprenentatge de les vocals i de les consonants temàtiques -vol-e-r / vol-e-m // sent-i-r / sent-i-m-, oposables -sa-b-er / sa-p- o afegibles -val-er / val-g-ut- en llocs pragmàticament no sensibles del sistema ha de fer-se com a mera successió prescriptiva d'opcions (cfr. en canvi: *port-ar* / *port-e-m* // *bat-re* / *bat* // *beu-re* / *beg-ut*), això no pot ser considerat de cap manera com un procés determinant del geni de la llengua.

Dit això, la partició pragmaticomorfològica que proposem és bastant senzilla ja que s'eviten les complicacions (innecessàries) a què duu la distribució clàssica. Els resultats són els següents:

- Pragmamorfema -av- / -i-: Té valor aspectual. La seua aparició implica que la figura aspectual predomina sobre el fons comú temporal, sota dependència modal.

- Pragmamorfema -Vr-: Té valor modal. La seua aparició implica que la figura modal domina sobre el fons comú temporal i aspectual (el mode verbal és una superestructura sobre el mòdul de temps-aspecte, com ja hem dit). En aquest cas, com assenyala Wheeler: "La combinació de pretèrit perfectiu sintètic i pretèrit de subjuntiu en -r- és típica i privativa del valencià"; és a dir, que hi ha sincretisme de formes entre indicatiu i subjuntiu.⁴ Per aquesta raó, des del moment que el pretèrit simple es revesteix d'aquest morfema (*port-ar-es*, *port-àr-em*, *port-àr-eu*, *port-ar-en*), podem dir que s'ha marcat més com a mode i que -relativament, per tant- s'ha destemporalitzat o més precisament que la seua temporalitat està subordinada, tret de la 1a i la 3a persones. Per tant, la repersonalització temporal caldrà fer-la amb la forma perifràstica de procedència aspectual (*anar* + INF sense -Vr-: *vaig* / *vas* / *va* / *vam* / *vau* / *van portar*).

- Pragmamorfema accentual —(—): Té valor general, com a tret suprasedgmental. S'associa al conjunt de formes menys marcades (o no marcades), on l'accent carrega en alguna síl·laba radical. Observem aquest capteniment en la columna dels presents, no marcats, malgrat que aquesta terminologia siga imprecisa i haja de ser modificada (més endavant tornarem sobre aquesta qüestió).

- Pragmamorfema accentual —(—): Té valor temporal. S'associa al conjunt de formes en les quals la figura temporal (la menys marcada entre les marcades) ostenta una mena de predomini sobre els restants vectors (aspectual, etc.). Aquest tipus de morfema s'observa en el parell format pel pretèrit (sols parcialment) i el futur. Precisant una mica més, val a dir que la superestructura que domina el parell temporal-aspectual és, en aquest cas, la de persona, la qual afecta, tanmateix, tot el paradigma i governa amb la seua emfasització (accent) i disposició (punt que ampliarem tot seguit) la distribució

(4) Cfr. Wheeler (1984: 414). Però, per què mantenir aquests rètols en les gramàtiques dels dialectes on això s'esdevé?

de les formes. D'altra banda, com que el temps domina des del món l'aspecte gramatical (fet que ja mostrà Guillaume) les conseqüències recauen especialment sobre aquest tret. D'ací es deriva el resultat directament temporal que adjudiquem a aquest accent (al que recau sobre els morfemes de persona).

– Pragmamorfema *-as-* / *-es-* / *-is-* i les seues variants ortogràfiques també sordes: *-ass-*, etc.; a partir d'ara *-Vs-* (gairebé desaparegut en el valencià parlat). Són formes sempre tòniques, a l'igual que *-Vr-* (com a subjuntiu segon), però ara s'emfasitza doblement el valor modal. Aquestes dues formes no són sinònimes, en contra del que han dit els gramàtics i malgrat que conflueixen en l'imperfet de subjuntiu. *-Vs-* té valor modal absolut, o si es prefereix, exclusiu (fet que ve remarcat per l'absència de flexema de 1a i 3a persones). Per això, és la modalitat natural més marcada, sobretot si l'indicatiu apareix carregat de formes conflucnts en *-Vr-* (pretèrit simple).

Assenyalats preliminarment aquests paràmetres,⁵ convé no retardar la base teòrica que ens serveix de plataforma en la discussió. Segons la Pragmàtica Topologico-natural, el temps i l'aspecte verbals són fenòmens complementaris –més encara, simultanis i, en part, coincidents–, i exerceixen el seu domini l'un sobre l'altre, recíprocament, segons si es parteix del món objectiu o del llenguatge natural, de manera que, quan un d'ells siga el fons, l'altre serà la figura, o a l'inrevés:

$C_n \rightarrow \{E-R\} \rightarrow [S/S]$	temps verbal T
$[C_n] \leftarrow \{E-R\} \leftarrow S/S$	aspecte verbal A

(Es llegeix així: El Context Natural obert es projecta mitjançant el parell Emissor / Receptor a les estructures Semanticsintàctiques tancades, les quals apareixen ací marcades // Les estructures Sintacticosemàntiques obertes i marcades es projecten mitjançant el parell Emissor / Receptor al Context Natural tancat).

Al seu torn, la persona i el mode verbals són superestructures que dominen les anteriors (naixen de l'exigència dels parlants i de la seua emergència conversacional). La seua estructura, també complementària (però de vegades compartida o intersectada), és la que segueix:

$C_{is} \rightarrow \{E-R\} \rightarrow [S/S]$	persona verbal M
$[C_{is}] \leftarrow \{E-R\} \leftarrow S/S$	mode verbal P

(Es llegeix així: El Context Individual-Social obert es projecta mitjançant el parell Emissor / Receptor a les estructures Semanticsintàctiques tancades, les quals apareixen ací marcades // Les estructures Sintacticosemàntiques obertes i marcades es projecten mitjançant el parell Emissor / Receptor al Context Individual-Social tancat).

El que volen dir les anteriors expressions és el següent: com que el món domina el llenguatge (Significat sobre Significant: St. \rightarrow Snt.), el temps verbal tendeix a reproduir tothora els nostres esquemes cognitius, però les llengües no han de fer res més que

(5) Tots quatre basats en l'actualitat, com ha assenyalat López García (1984: 181), però sense la mateixa incidència, malgrat tot. La persona ve directament transferida del pronom personal copiat i el mode des de l'actitud del parlant, el qual pot coincidir o no amb la persona del discurs. Per això, el mode inactual només depèn de la persona (i no del temps, etc.), com han assenyalat els psicomecànics (Molho 1980), malgrat que el subjuntiu català hi registre un temps. Nosaltres, però, preferim parlar de mode en general i no de subjuntiu en particular en aquest cas, o millor encara, anomenar-lo "temps aspectualitzat modalitzat" amb valors únicament per a la recepció sintàctica.

manifestar ensem l'esmentat concepte d'una forma aspectual interna. D'altra banda, el Context Natural del món domina el Context Individual-Social dels parlants, perquè els parlants formem extensionalment part de la Natura que ens crea, però, per això mateix, el nombre de trets semàntics que necessita el conjunt C_{vs} és major que el que necessita el conjunt C_n .⁶ D'acord amb el que acabem de dir, el mode verbal domina intensionalment el parell aspecte-temps (en aquest ordre).

D'un altre costat, la persona verbal domina també el parell temps-aspecte (en el nou ordre), però se sotmet, recíprocament, a les exigències del mode. No obstant això, com que la perspectiva del món domina sobre la perspectiva de la llengua mitjançant els parlants (que són persones), aquest tret preval sobre els tres trets restants en tot el paradigma. És a dir, que el pol connector del llenguatge i el món (en qualsevol dels seus contextos) és la persona, per mitjà de l'Emissor i el Receptor, i no costa gens pensar que les seues exigències de discriminació operaran de manera global a tot l'espectre paradigmàtic i no solament en els paradigmes aïllats de cadascuna de les formes concretes. Ara es comprendrà millor per què hem dit al principi d'aquest assaig que eren dues (diferents) les conjugacions del valencià, seguint una exigència pragmàtica de la qual mai no es va adonar la tradició gramatical anterior.

A partir de tot això, es pot entendre millor la problemàtica del verb valencià. Els anomenats habitualment temps absoluts en les llengües romàniques (present, pretèrit i futur d'indicatiu) demanen una dispersió màxima de persona i la reducció, si és possible, de marca de la tercera persona del singular. En la realitat del paradigma valencià l'exigència anterior es compleix amb bastant exactitud: pretèrit i futur, com a temps marcats quant al present, mostren, a més a més, la figuració de persona amb l'èmfasi que ofereix la seua accentuació. El present, al seu torn, ofereix una distinció de marca de persona (de manera àtona: en el mateix moment de l'enunciació les persones actuant són òbvies i no necessiten ser emfasitzades per aparèixer als enuncians del valencià).

Un segon requisit es compleix també amb exactitud: Parlant i Oient queden sempre perfectament discriminats (i, sens dubte, als temps absoluts). Els morfemes $-\phi / -e / -é / \dots$ (1a) i $-s / -es / \dots$ (2a), constitueixen hàbits fixats arreu del paradigma (llevat de l'imperatiu, per la manca de 1a persona).

Hi ha un tercer requisit que sols la primera conjugació compleix totalment: el major desplegament de persona. En la segona conjugació (d'acord amb la nostra classificació) el vector temps > aspecte s'inverteix i una determinada aspectualització revesteix l'estructura: el parlant es dilueix ja en el present en la no-persona i es fa mereixedor d'una mena d'irresponsabilització: es fa persona objectiva del món (1a = 3a, *bat*; 2a, *bat-s*). Per tant, el present d'indicatiu en valencià no és sempre regulat com un present pur i s'estableix una certa continuïtat topològica (morfològica) en la seua funció. Ja hem dit, però, que aquesta tensió tendeix a desaparèixer.

(6) Permeteu-me un símil: el concepte "animal" domina el concepte "gos", perquè tots el gossos són animals, i no viceversa. Al mateix temps, la definició de l'gos (entitat del món) es fa mitjançant l'Animal, o l'Animat, si us plau (*gos* = 'Animal, de quatre potes, domèstic...'), raó per la qual el nombre dels seus semes és major i obliga la seua particular extensió. Des del punt de vista semàntic, que ací ens interessa –no des del merament lògic, on succeeix el contrari–, *gos* és una superestructura per a *animal*.

Seguint en la mateixa línia, s'observa igualment que el pretèrit sintètic marca modalment –encara més: subjuntivitzat– la segona persona (sufix: *-Vr-*), la qual assolix una mena d'irrealitat pragmàtica: és el domini de la dicotomia remotu / irremotospectiu, tot afegint al pretèrit, en la mesura que siga possible, una "futuritat" invertida (aquest és precisament el sentit que surt d'*anar*; més endavant tornarem sobre aquesta qüestió). Açò, unit al fet que en determinats casos la 1a i 3a persona del pretèrit sofreix també igualació (sense perdre el seu valor temporal, però malgrat tot abundant en el procés reductiu d'aspectualització feble: *sent-í, sent-ir-es, sent-í...*), arrossegaria el verb valencià a l'absurd d'oposar per al temps marcat un sistema discontinu de 1a = 3a persona, per un costat, i de 2a persona, per l'altre. És a dir: un sistema contradictori de futur (tot incloent-hi el pretèrit amb desajust modal afegit) / no-futur, que atrauria modalment el Receptor, debilitant-lo temporalment, i, d'un altre costat, potenciaria emfàticament la relació temporal 1a/3a en el mateix paradigma, igualant esporàdicament 1a i 3a persones (pretèrit segon, aspectualitzat com el present segon). Un sistema com aquest no podria mantenir-se a la pràctica i, per això, va permetre en posteriors etapes evolutives que la forma perifràstica assumís a poc a poc les oposicions perdudes i el pretèrit fóra una construcció analítica aspectual (amb oposició remotu- / irremotospectiva invertida).⁷

Com que l'aspecte pròpiament dit (el format per l'imperfet) es mantenia viu, però era sintètic, la forma perifràstica de VADO + INF, un cop adquirit el seu lloc en la pugna, hauria de ser perfectiva, com de fet ho fou.

L'imperfet, emparat en el seu aspecte marcat en *-va- / -i-* tònic, serviria al vector aspecte > temps, i virtualitzat així aconseguiria mantenir, ara rectament, la no-distinció entre la 1a i la 3a persona.

Al seu torn, el futur, com tots els futurs (en totes les llengües on existeix), mantindria marcadament la seua condició de temps (1a ≠ 2a ≠ 3a, que, a més, són accentuades), però ostentaria secundàriament la marca d'irrealitat *-Vr-*. Aquests són, en efecte, els seus usos reconeguts.

Més enllà, el condicional, com ha fet notar lúcidament Pérez Saldanya (1991a: 428), assumeix significats compartits de futuritat i d'irrealitat amb l'imperfet i amb el futur, al mateix temps que propicia iconismes fònics amb ells (*-í- / -Vr-*).⁸ Des de la perspectiva de l'anàlisi que assumim ací, la de la pura forma oberta com a exercici de topologia sobre el paradigma tancat, les dades casen com l'anell al dit i, per tant, no cal insistir-hi.

Si futur i condicional són efectivament modes en si mateixos (a causa del seu morfema *-Vr-*), no puc acabar sense més ni més amb aquests la modalitat. Pel que fa a aquesta, val a dir que la forma marcada és la del subjuntiu 2n (*-'Vr-*), forma necessàriament aspectualitzada, per addició, ja que tampoc no discrimina entre 1a i 3a persona. Com que el conjunt de formes *-Vr-* de l'habitualment anomenat imperfet de subjuntiu es confon amb la segona persona del pretèrit sintètic (i en tots els casos en

(7) Que encara queden reductes d'aquest sistema (València, Morvedre, Llíria, Elx...) diu a dues situacions: una, la proclivitat a què el pronom estiga present en la frase (*Jo senti / ell-ella senti*); una altra, a la promiscuitat derivada de la confusió quasi sistemàtica entre indicatiu i subjuntiu. Noteu, nogensmenys, la responsabilitat en què incorre la gramàtica normativa, la qual, desconeixent l'adequada interpretació d'aquests fets, ha coartat l'evolució cap a formes verbals pragmàticament més concordes (pretèrit perifràstic, etc.), amb greus conseqüències de desajust oral i escrit.

(8) Però no es pot llegir sols com un futur de passat i l'hem de tenir en compte també com a condicional (Eberenz-Greoles 1979: 170, per exemple, es fa càrrec d'aquesta circumstància tòpica entre els estudiosos del verb català). En cas contrari seria un futur segon en la nostra terminologia. De la mateixa manera, l'imperfet tampoc no és sols un present de passat (*demà l'operaven*, etc.) i no pot ser considerat un present segon en aquest treball.

plural), això augmenta la tendència a la desaparició d'aquest. Com a rèplica, la primera persona del pretèrit d'indicatiu, encara que lliure d'aquest entrebanc en singular, ha adoptat, per la seua rellevància, la forma del verb deíctic *anar* + INF, fins i tot en aquells llocs en què encara es mantenen més vigents les formes restants del pretèrit simple (Benigànim, p. ex.; cfr. Wheeler 1984: 414).⁹ Així que, al mateix temps que queden assimilades les formes en *-r-* del pretèrit i del subjuntiu segon del valencià –fenomen regressiu en els idiolectes del seu àmbit–, una segona força ha trencat els seus paradigmes en aquest punt.

LES FORMES SUBJUNTIVES *-Vr-* / *-Vs-*

Tractament especial requereixen les formes *-Vr-* i *-Vs-* del subjuntiu 2n / 3r en valencià, la segona de les quals, com assenyala Wheeler (1984: 414), no s'hi constata sinó esporàdicament i sense duplicitat: “Les formes del subjuntiu en *-r-* (*cantara*, etc.) són generals en el valencià, fora de les comarques més septentrionals: Vinaròs (*cantés*) i Alcalà de Xivert (*cantàs*)”. Heus ací un criteri més per a la substitució definitiva en l'àmbit parlat del pretèrit sintètic, el qual interfereix per diferents vies en el paradigma verbal.

L'única forma veritablement subjuntiva és, al cap i a la fi, la forma en *-Vs-*, la qual, després del clar retrocés d'aquest mode (des del llatí vulgar), té molt propra la seua desaparició. *-Vs-* és l'única marca absolutament al marge del requisit temporal i, per tant, l'única marca d'imposició modal. Aquesta recessió equival, en certa manera, a la desaparició formal del mode subjuntiu (tal com es concep el mode ací). D'altra banda, les formes en *-Vr-*, després del seu assentament tendeixen a ocupar la casella buida deixada per *-Vs-*, atès que, a més a més, les vagues traces del pretèrit aspectualment perfectiu del castellà *leyera* = *había leído* difícilment es documenten en català (Pérez Saldanya, comunicació personal): un argument més a afegir als precedents.¹⁰ En canvi, l'existència de les formes en *-Vr-* en gran part del paradigma (futur, condicional...) ens fa interpretar el mode (no especialment el subjuntiu, sinó el general, en tant que marcat) amb una distribució diferent de la coneguda fins ara, si bé l'accentuació discriminadora (*-Vr-*) assenyala de nou quina és la seua prototipicitat.

L'entroncament amb la resta de les formes (de l'antic subjuntiu) ens l'ofereix de bell nou el paradigma de persona. D'entrada, no hi cap llengua que estiga predisposada a tenir tres presents (no aspectualitzats); el valencià tampoc ho està. Així que la resta de les formes del paradigma simple, distribuïdes com segueix (ampliades a altres verbs per conveniència), requereix també una altra interpretació:

(9) Aquest fenomen no pot tenir explicació fora dels esquemes pragmàtics, ací analitzats. En efecte, aspectualitzada de forma forta la 1a persona, no hi ha raó per a considerar absurda la modalització de la 2a, malgrat que el paradigma mostre discontinuïtat (*jo vaig perdre, tu perdes...*) i tinga tendència a l'analogia. (És el que succeeix a hores d'ara a Benigànim, on ja sembla estar perdent-se o potser s'ha perdut del tot –l'oposició esmentada.)

(10) En efecte, mentre que altres llengües romàniques ignoren formes topològiques compactes per al subjuntiu, el català té la forma (no per tots acceptada) *jo vaja portar*, perifrasi correlativa de l'indicatiu *jo vaig portar*. L'ús poc freqüent de la qual es redueix a la recció subjuntiva. Aquesta forma descarrega de part del seus límits al subjuntiu 2n, amb la qual cosa gairebé no hi ha raons perquè aquest deixi d'identificar-se amb el subjuntiu 3r: el resultat és que un d'aquests dos, indefectiblement, desapareix. Vegeu més endavant una reflexió complementària sobre aquestes perfrasis.

PRESENT	SUBJ. 1r	IMPERATIU
<i>jo port-e</i>	<i>jo port-e</i>	
<i>tu port-es</i>	<i>tu port-es</i>	<i>port-a (tu) / port-eu (vos)</i>
<i>ell(a) port-a</i>	<i>ell(a) port-e</i>	
PRESENT	SUBJ. 1r	IMPERATIU
<i>jo bat</i>	<i>jo bat-a</i>	
<i>tu bat-s</i>	<i>tu bat-es</i>	<i>bat (tu) / bat-eu (vos)</i>
<i>ell(a) bat</i>	<i>ell(a) bat-a</i>	
PRESENT	SUBJ. 1r	IMPERATIU
<i>jo sent</i>	<i>jo sent-a</i>	
<i>tu sent-s</i>	<i>tu sent-es</i>	<i>sent (tu) / sent-iu (vos)</i>
<i>ell(a) sent</i>	<i>ell(a) sent-a</i>	
PRESENT	SUBJ. 1r	IMPERATIU
<i>jo pat-esc / -isc</i>	<i>jo pat-esca / -isca</i>	
<i>tu pat-eixes / -ixes</i>	<i>tu pat-esques / -isques</i>	<i>pat-eix / ix (tu) // pat-iu (vos)</i>
<i>ell(a) pat-eix / -ix</i>	<i>ell(a) pat-esca / -isca</i>	

En primer lloc, com s'ha assenyalat, hi ha una certa continuïtat en les formes (p. ex., Wheeler 1984): sols la 3a persona canvia de l'indicatiu al subjuntiu 1r en els verbs en *-ar*, justament els que no presenten mai sincretisme de 1a/3a (en present d'indicatiu). En subjuntiu, com és obvi, l'allunyament temporal (i modal) difumina la persona, que en tots els casos suporta l'esmentada igualació. La casuística es resol de la següent manera: sols quan hi haja indicació temporal directa, encara que no marcada (TAMP pur), es podrà parlar de present d'indicatiu (i de la consegüent aspectualització); quan aquesta distinció de significat desaparega, el temps quedarà com a fons general i el mode no marcat serà el que ostente la força general (mode pur). Estem davant el subjuntiu primer, mode no marcat, mesurador general de la resta de formes en *-Vr-*. Allí on hi haja coincidències de formes interparadigmàtiques (1a i 2a persones, coincidents entre grups) o intraparamatgmatiques (coincidència de 1a i 3a persona al·ludida suara), s'haurà produït continuïtat, la qual cosa no és difícil, vista la proximitat, per manca de marques, entre ambdós " presents ". Quan tindrem el primer supòsit direm que el mode s'ha temporalitzat (*jo cante, tu cantes*, per a indicatiu i subjuntiu). En canvi, quan aparega el segon direm que el temps s'ha aspectualitzat (per exemple, el present aspectualitzat *jo / ell(a) bat*): entre dos o més trets no marcats d'una forma hom pot esperar que algun d'ells tinga preferència sobre l'altre, però que el sistema compense, en la mesura que siga possible i en diferent lloc del paradigma, la saliência observada.

Quant a l'imperatiu, les coses són d'una altra manera, per més que la continuïtat de formes hi aparega indefugiblement. L'imperatiu és el mode personal pur, ja que afecta en grau únic la 2a persona. Cap de les obres que estudien el verb en valencià no explica de manera versemblant per què inclouen en l'imperatiu formes de les persones restants (Badia 1962 § 155; Mariner 1975: 110-23)¹¹ i sí que es veuen obligats els autors, en

(11) No podem dir que totes les persones siguen possibles en tots els modes (el mode imperatiu afecta únicament el Receptor; el mode nominal és indiferent morfològicament) ni que tots els modes respecten amb igualtat totes les persones (no és el mateix el singular que el plural, ni la 1a que la 3a persona, menys marcada; de fet, la 2a persona és sempre privilegiada amb relació a la resta: terminació fixa en *-s*, impossibilitat de confusió amb la 1a i 3a, etc.).

(12) Hem d'aclarir que la forma del plural és directament coincident als dos paradigmes: *vosaltres porteu*, *com vosaltres porteu*, *porteu vosaltres*, etc., tot donant-se la màxima diferenciació en la 2a persona dels tres " presents " i no sempre (*tu perds*, *com tu perdes*, *perà tu / tu portes*, *quan tu portes*, *porta tu...*). La coincidència plena es deu al fet que la marginació personalista del plural permet directament també lectures amb la 3a persona (*nosaltres jo + jo*, etc.), per la qual cosa ja no és necessari el desplaçament esmentat: *vosaltres = tu + tu + ell(a)*, etc.

(13) Observeu que no estem totalment d'acord amb els que defensen que la morfologia flexiva està estrictament unificada amb la sintaxi (*Principi del Mirall* de Baker 1985, etc.). Hi ha una lectura de fora a dins que té el seu origen al Significant (Sintaxi), però el domini de la pragmàtica és en qual-sevol cas superior al parell Sintaxi-Semàntica; per això, hi ha buits al sistema (zeros) o rèpliques de mode-persona o temps-aspecte inexplicables mitjançant l'aplicació rígida d'aquest principi, el qual pot admetre's millor al nivell de concordança o de recció.

(14) No voldriem ser hiperbòlics: només desitgem que s'entenga amb bona voluntat la nostra retòrica. Per exemple, dur el tema del plural a la discussió inicial del paradigma morfològic ens sembla un gran error, i no perquè el plural haja de deixar de ser estudiat, sinó perquè el plural resulta sempre pronominalment de síntesi de formes singulars, amb la qual cosa les oposicions abans esmentades pateixen en aquest cas les neutralitzacions escaients. El plural resulta, en canvi, marcat per al singular, d'ací que les seues formes siguin més amples, però deixa a l'ombra les decisions bàsiques del diàleg, raó per la qual la seua variabilitat és menor: *-em*, *-eu*, *-en* i les seues variants (*-im*, *-iu*, *-on* -aquesta última per al futur) a penes si pateixen alguna modificació. A

canvi, a justificar la concomitància d'aquestes amb les formes dels " presents " restants: per a la negació hi ha coincidència total amb el subjuntiu primer, la 2a persona equival a la 3a del present d'indicatiu, etc. L'explicació és evident: com més tendeix el present d'indicatiu a conservar la no-diferenciació de les formes de 1a / 3a, és a dir, com més s'aspectualitza, més es modalitza (recordeu la mateixa direcció de les fletxes per a l'aspecte i al mode) i més s'apropa al subjuntiu primer (els plurals d'ambdós moltes vegades coincideixen) i a l'imperatiu. Ara bé, com que anomenar per part del Parlant (funció expressiva i representativa) no és el mateix que incidir en la voluntat de l'Oient (funció apel·lativa), les ordres o les peticions es converteixen en respectuoses per real decret simplement quan es dona la coincidència amb la forma de 3a persona del present.¹² Vegeu:

PRESENT	SUBJ. 1r	IMPERATIU
<i>vosté port-a</i>	<i>vosté port-e</i>	<i>port-a (tu) / port-e (vosté)</i>
<i>ell(a) port-a</i>	<i>ell(a) port-e</i>	= =
<i>vosté bat</i>	<i>vosté bat-a</i>	<i>bat (tu) / bat-a (vosté)</i>
<i>ell(a) bat</i>	<i>ell(a) bat-a</i>	= =
<i>vosté sent</i>	<i>vosté sent-a</i>	<i>sent (tu) / sent-a (vosté)</i>
<i>ell(a) sent</i>	<i>ell(a) sent-a</i>	= =
<i>vosté pat-eix / -ix</i>	<i>vosté pat-esca / -isca</i>	<i>pat-eix / ix (tu) // pat-esca / -isca (vosté)</i>
<i>ell(a) pat-eix / -ix</i>	<i>ell(a) pat-esca / -isca</i>	= =

Fins ací hem distingit tot el que el valencià, amb una afortunada "limitació" de recursos materials, ofereix en l'ajust de la seua morfologia als paràmetres pragmàtics (breument, la posició de l'accent, la successió de formes pròpies de l'aspecte i del mode, i la combinació d'aquests amb les estratègies generals de la persona).¹³ Una decisió d'aquesta envergadura implica un trencament de tot el sistema verbal heretat del paradigma llatí. Ja no tenim tan clar que hi haja un mode tal com es concebia en aquella llengua, o que els paradigmes siguin estàtics (en comptes de dinàmics, com es descobreix ací) o discrets (no continus, segons hem vist) com aleshores. Tampoc no és tan cert que en aquesta llengua flexiva (com tampoc en d'altres) cadascun dels morfs estiga sobrecarregat de sincretismes fònics. És igualment inexacte que totes les formes tinguen idèntic valor pragmàtic, cosa que fa que no siga el mateix, per exemple, explicar la paragoge velar per a la 1a persona del present d'indicatiu (cada cop més estesa, i l'única que és realment d'indicatiu, si ens amoïna una mica) que les distintes epèntesis dins d'altres subparadigmes (*dir: digueu*, *tenir: tindrà...*). Mentre que la morfologia subratlla de manera definitiva i segura la 2a persona, la 1a persona és la que suporta la concordança amb el verb performatiu, orienta el diàleg i prescriu les regles per a la resta de la morfologia. No és gens estrany que siga la primera que s'enuncie: en això sí que som del mateix parer que els clàssics.¹⁴

ESQUEMA MORFOLÒGIC DEL VERB EN VALENCIÀ:

LEXEMA	MORFEMES	DOMINI DE PERS.	NOM	MARCA	RESULTAT FUNCIONAL	EXEMPLE
[']A	+ Pers.	1a+2a+3a	Present	TAMP pur (general)	assertiu	<i>jo port-e</i> ¹⁵
A	+ [']Pers.	1a+2a+3a	Pretèrit	Temps	assertiu	<i>jo port-è</i> ¹⁶
A	+ [']Asp. + P.	1a=3a+2a	Imperfet	Aspecte	assert.-expr.	<i>jo port-av-a</i> ¹⁷
A	+ Mod. + [']P.	1a+2a+3a	Futur	Temps-mode	assert.-expres.	<i>jo port-ar-é</i>
A	+ M. + [']A. +P.	1a=3a+2a	Condicional	Aspecte-mode	expres.-apel.	<i>jo port-ar-i-a</i>
[']A	+ Pers.	1a=3a+2a	Subj. 1r	Mode (pur)	expres.-apel.	<i>jo port-e</i> ¹⁸
A	+ [']Mod. + P.	1a=3a+2a	Subj. 2n	Mode-aspecte (pur o associat)	expressiu	<i>jo port-ar-a</i>
A	+ [']Mod. + P.	1a=3a(-ø)+2a	Subj. 3r	Mode (marcat)	expressiu	<i>jo port-às-ø</i> ¹⁹
[']A	+ Pers.	2a(=3a pres.)	Imperatiu	Mode personal	apel·latiu	<i>port-a tu</i>

EL PRETÈRIT PERIFRÀSTIC VALENCIÀ

A la nota 5 prevéiem la necessitat de substituir el pretèrit sintètic literari per la forma analítica aspectual omnimoda i així adaptar-nos a la situació oral *de facto*. Ací, si bé succintament, tractarem el tema de nou. El resultat d'aquesta forma prové d'una perifrasi aspectual amb el verb VADO + INF, la qual, desproveïda parcialment del significat deíctic que la governa, i després d'esborrar (aparentment?) el seu sentit prospectiu, es decanta per un resultat de temps perfectiu. Malgrat això, aquest temps està dominat per l'aspecte (inicialment prospectiu), com s'esdevé, per definició, en totes les perfrasis d'infinitiu.²⁰

Les opinions sobre aquesta forma del català són diverses. Berchem (1969) considera que la perfrasi es va originar amb valor de present incoatiu, cosa no gens absurda si pensem que AUX_{present} + INF assumeix aquest ús en general, o, almenys, indica la intenció del parlant en l'acció.

D'una altra banda, el sentit futur que té la perifrasi *anar* + INF en la majoria de les llengües no està en contradicció amb un possible caràcter de passat, per molt que aquest pugua ser més estrany. Emanatian (1992) no ho registra per exemple en les llengües bantús, riques en aquest tipus de perfrasis, però Fleischman (1982) s'hi refereix, seguint Traugott (1978); en aquest sentit, malgrat que no és fàcil que convisquen les dues perfrasis en una mateixa sincronia, cal admetre-hi un origen cognoscitiu comú.²¹ Segons Colon (1978: 164), aquesta és la idea que va dur Henrichsen (1966) a plantejar el problema de les relacions d'aquest pretèrit amb el futur de perspectiva.

Colon (1978: 158) és partidari de considerar que l'origen de la perifrasi està determinantment en "un impuls gràcies al qual el subjecte emprèn i duu a terme el moviment". Potser l'esmentat impuls existeix ja en l'origen i tampoc no és rebutjable la idea

proposít, els representants fònics són: per a la 1a pers. de pl., -*m*; per a la 2a pers. de pl., -*u* i per a la 3a pers. de pl. -*n* (incloent-hi l'imperatiu).

(15) Forma alternativa (['] marca la posició de l'accent):

[']A + Pers.(Ø) 1a=3a/2a Present TAMP → pur assertiu *jo bat-ø*

Aquesta forma tendeix a compensar-se progressivament, com hem dit, amb l'afegitó velar (o palatal), la funció cognitiva del qual és prou clara en valencià actual: lliurar la primera persona del present del purgatori de la similitud compartida amb la tercera persona (*jo val·c/ell(a) val, jo fa·ig/ell(a) fa*). En altres casos, procediments d'enriquiment fònic, al nivell de tret, compleixen la mateixa funció (*jo vull/ell(a) vol, jo escri·c/ell(a) escri·u*). En tercer lloc, tenim el canvi de conjugació i la transferència del sufix incoatiu. Per a un estudi més aprofundit de les formes velars, vegeu l'article de Pérez Saldanya en aquest mateix volum.

(16) Inexistent en gran part de l'àmbit valencià. És substituït pel pretèrit perifràstic de caràcter aspectual originari (aspecte → temps).

(17) Forma alternativa: A + [']Asp. + P. 1a=3a/2a Imperfet Aspecte-temps assert.-expr. *jo bat-i-a*

(18) Forma alternativa: [']A + Pers. 1a=3a/2a Subj 1r Mode (pur) expres.-apel. *jo bat-a*

(19) És pràcticament inexistent en valencià.

(20) Considerem, en efecte, que en ser l'aspecte un temps implícit des de la llengua, és inicialment un requeriment de llengua cl que ho fa explícit. Aquest requeriment consisteix prototípicament en un verb auxiliar. En valencià es compten entre altres *haver, ser, anar, venir*, etc. Les perfrasis amb auxiliar *haver* equivalen a formes aspectuals terminatives de les simples; com en espanyol, per exemple (Alarcos 1976).

de moviment del parlant: realment, quan algú es mou i parla del seu propi moviment, pot dir denotativament “vaig a aquest o aquest altre lloc”.

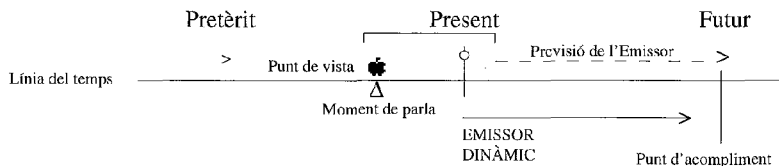
Amb tot, qualsevulla de les explicacions esmentades, per bé que siga vàlida parcialment per al pretèrit analític, no pot omplir totalment el sentit de la seua funció actual. Per exemple, podríem reflexionar arran de l'explicació de Colon que el parlant “va”, també “ve” i que “va de X a Y” i “ve de Y a X”, per la qual cosa no és just prendre un únic vector. Sabem també que la vivacitat narrativa que pretén Colon amb aquest impuls ve donada pels texts que emprà, vivacitat que, d'altra banda, s'assoliria millor amb el present històric, llevat d'una circumstància: quan la perífrasi s'empra col·loquialment, que és on amb absoluta seguretat va tenir el seu origen (qualsevol perífrasi deíctica –i aquesta ho és– s'origina d'aquesta mena, malgrat que de vegades resulte efímera).

L'explicació que tenim al pensament, sense desqualificar les precedents, és més aviat una altra: la deíctica. Els verbs *anar* i *venir* són deíctics, no solament de moviment, sinó també temporals (cosa que no pareix haver estat assumida per cap dels autors estudiats), raó per la qual, perduda aquesta primera opció semàntica, quedava subduïda necessàriament en l'auxiliar la segona.]Anar[és el moviment del subjecte cap a algun lloc (llevat del lloc del Receptor), o també el moviment d'alguna entitat quan s'allunya del subjecte parlant;]venir[és el moviment del subjecte parlant cap al lloc on és el Receptor, o el moviment d'aquest (o el de la cosa) cap al lloc de l'Emissor (*Ja se'n va Lluïsa d'ací*²² / *Ja ve Lluís*, *Ja vaig a l'estació* / *Ja vinc, mare*).²³ Segons això, una perífrasi amb *anar* pot significar tant el procés d'allunyament cap al futur (del parlant o d'una altra cosa) com cap al passat (la cosa que s'allunya del parlant). El mateix es pot dir de *venir*, com ha mostrat amb claredat Emanatian (1992) i, anteriorment, Fillmore (1966 i 1971): *venir* + INF és un procés de futur per aproximació al parlant en un temps $t_0 > t$ (*pot venir a pertorbar*), però un procés de passat per aproximació a un temps $t_0 < t$. El gràfic de possibilitats (no totes) següent aclarirà millor el que diem:

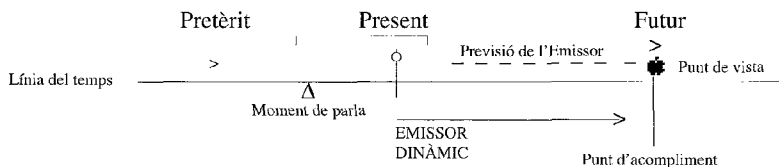
(21) No està exempt el valencià d'algun ús (marginal?) del tipus *jo vaig a anar al poble una altra vegada* amb valor de futur, la qual cosa obligaria a considerar que l'oposició d'allargament vocàlic (enfrent de *vaig anar*) o simple presència de *a* (*vaig cantar* / *vaig a cantar*) podria tenir alguna consistència. Però, en general, la composició d'*anar* + INF en valencià té valor de present i representa denotativament el moviment (*ella va a segar ara l'herba del jardí amb el seu germà*). L'origen cognoscitiu comú, en cas de doble ús, reforçaria (o encara millor: immobilitzaria), per més paradoxal que parega, el seus usos (López García 1979).

(22) L'altra lectura seria la neutra (la del moviment al marge dels parlants: *aquell avió va molt de pressa*). Aquesta lectura està motivada pel caràcter no marcat d'*anar* (*anar lluny, malament, al davant, de mal en pitjor, a raure a...*) enfrent de *venir* (*anar o venir ample, anar o venir malament...*).

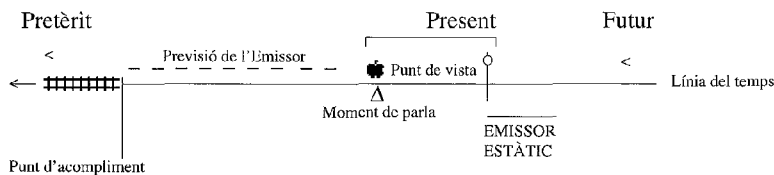
(23) Amb major o menor extensió. En català oriental, aquest contingut s'origina amb el procés verbal (*ja vinc, mare*: tant en eixir cap a ella com en arribar-hi); en valencià al final del transcurs verbal (*ja vinc, mare*: solament en arribar a ella).

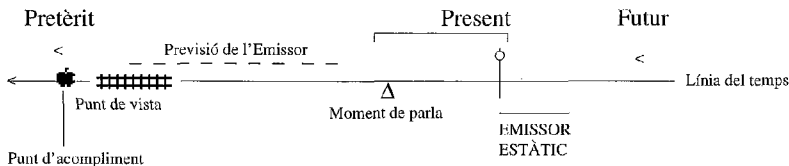
CONCEPCIÓ DEL FUTUR
AMB ANAR + A + INF EN VALENCIÀ

CONCEPCIÓ DEL FUTUR
AMB VENIR + A + INF EN VALENCIÀ

CONCEPCIÓ DEL PRETÈRIT
AMB ANAR + A + INF EN VALENCIÀ

CONCEPCIÓ DEL PRETÈRIT
AMB VENIR + A + INF EN VALENCIÀ
(Inexistent en aquesta llengua. El seu valor seria incoatiu)

(24) No és gens estrany que en tal cas, el pretèrit amb *ani* + INF desapareguera aviat de l'ús lingüístic, ja que els conceptes de temps i perspectiva resultaven contradictoris. D'acord amb Lafont (1963), es dedueix que la perifrasa *vaig* + INF fou en algun moment cronogènic, malgrat que no estiga documentat, un present de parla. En Pércz Saldanya (c. p., nota 7) aquest és el principal problema que s'addueix contra la nostra hipòtesi: la inexistència documental d'usos intermedis entre el present i el pretèrit perifràstic. Hauríem de dir que aqueixa és la dificultat per explicar la resta de construccions criolles en qualsevol llengua, documentades únicament en criolls vius. Al mateix temps que el verb independent s'auxiliaritza, els valors de moviment es transformen en temporals i formen perifrasis més o menys actualitzades, segons el temps real de l'auxiliar (en aquest cas de present). Aquí hauríem d'invocar alhora tres principis: el de simetria (amb *anar* + *a* + INF de futur), el de ruptura (la continuïtat es transforma en desajust temporal: present → pretèrit / futur) i el d'associació cognitiva (ara mateix, quan un valencianoparlant escriu en valencià, sol recórrer a formes verbals perifràstiques amb valor de pretèrit: *Poco después va a escribir el Diálogo de la Lengua = escribió*, en què la perspectiva és en direcció contrària, però no l'equivalència: present = pretèrit).

(25) La nostra concepció del temps (enfront de la de l'espai, a l'encontre del qual anem en moviment) és la de pulsio sobre l'estacitat del ser viu que té consciència del seu discórrer. Això resulta més clar en llengües com el bantú, el quíxua o altres llengües africanes o americanes, però tampoc no és estrany a la nostra concepció occidental (la prova està en el nostre pretèrit perifràstic, per exemple). En la nostra tesi doctoral (Calvo 1985: 1191-1193) ja vam mantenir aquest punt de vista en relació amb el significat d'alguns ad-

El que resulta important subratllar ací és que la consideració deíctica dels temps (aspectes) verbals està directament lligada a la perspectiva que imprimeix l'ara i ací de l'Emissor. Per això, un pretèrit amb el verb *anar* en present + INF, tot i que s'entén absolutament com a pretèrit, fa palesa una altra cosa: la importància per al present (un present anat) d'una situació que es considera com passada.²⁴ Allò es compensa amb la desconsideració d'"actualitat" que de vegades provoca el mateix present valencià (la = 3a).

D'altra banda, l'ús de l'infinitiu suggereix la idea de la posterior difuminació de l'acció verbal realitzada (o l'estat, transformació, etc.), puix que el que es té en compte és l'òrbita de l'inici de l'acció retrocedida, no el seu específic final. Però, com que el decurs temporal es realitza (o pot realitzar-se, almenys metafòricament; cfr. Lakoff & Johnson 1980) a l'inrevés, és a dir, el temps còsmic incideix de vegades sobre nosaltres —*Ja ha passat molt de temps, Agafeu-vos les coses tal com vénen*— més que no pas nosaltres sobre ell (cosa també possible: *Ja ens apropem a la primavera, Verne es va avançar a la seua època*), aleshores no costa d'entendre el pretèrit perifràstic com a acabat.²⁵ Si fos un futur pròxim *anar* + *a* + INF, s'entendria com psicològicament començat, tenint en compte ara allò del nostre discórrer cap al temps (no del temps): *Algún dia et vas a accidentar* (enfront del futur sintètic, on el punt de realització es percep aïllat: *Algún dia t'accedentaràs*).

CONCLUSIONS

Després de totes les anteriors reflexions s'arriba a la síntesi que mostrem al diagrama següent sobre el conjunt del verb en valencià (en abstracte, sense dialectalització determinada):

FORMA	VECTOR	MÒDUL	RESULTAT
<i>jo port-e</i>	→	temps-aspecte	present
<i>jo port-ar-é</i>	→	temps / (mode (tripersonal))	futur
<i>jo va-ig port-ar</i>	←	(aspecte) / temps	pretèrit
[<i>jo port-í</i>	→	temps + / (aspecte)	pretèrit]
<i>jo port-av-a</i>	→	aspecte + / (temps)	imperfet
<i>jo port-ar-i-a</i>	→	aspecte-mode + / (temps)	condicional
<i>jo port-e</i>	(→)	mode (bipersonal)	subjuntiu 1r
<i>jo port-ar-a</i>	(→)	mode + / (aspecte)	subjuntiu 2n
<i>jo vaj-a port-ar</i>	←	temps (aspecte) // (modal)	pretèrit de recció
[<i>jo port-às-ø</i>	(←)	mode + +	subjuntiu 3r]
<i>port-a tu</i>	→	mode (monopersonal)	imperatiu
<i>port-ar / port-at / port-ant</i>	→	mode (zeropersonal)	formes infinites

No cal destacar les particulars conseqüències de tots els fets analitzats. En casos de fons totals el vector temporal, el primer de la nostra cognició, és el que apareix. En el mode general, és a dir, quan la imposició dels parlants predomina (i açò succeeix fins i tot en la subordinació, per més que estiga fossilitzada), el temps queda marginat: sols el pretèrit perifràstic del subjuntiu, per provenir d'un temps reanalitzat, és aspecte, però amb resultat necessàriament complexiu. En la resta de casos s'alça amb el domini pragmàtic exclusiu el paràmetre de persona. La categoria de l'aspecte, quan és marcada, es fa càrrec principalment dels nivells d'inactualitat, d'acord amb Dietrich (1981).

Els resultats conformen finalment una topologia envejable per al valencià. Així tenim un temps / aspecte pur (i un temps marcat), un aspecte temporalitzat i un temps aspectualitzat. Tenim també un mode pur (i un mode marcat), un temps modalitzat i un mode aspectualitzat; un mode apersonal (no analitzat ací: infinitiu, gerundi i participi) i un mode monopersonal. Finalment, tenim un aspecte-mode temporalitzat i, fins i tot, un temps aspectualitzat-modalitzat (vegeu el diagrama anterior). Combinacions més complexes serien redundants en virtut dels dominis traçats. Per això, és possible representar el verb valencià, com a síntesi final, de la manera següent:

PERSONA	FORMA	MANIFESTACIÓ
∅ persones	infinitiu, gerundi, participi -ar / -er, -re / -ir; -nt; -t (etc.)	aspectual únic → atemporal / apersonal / amodal fixos
1 persona	imperatiu	modal monopersonal → centrat sols en el Receptor
2 persones	present 2n (pretèrit 2n))	aspecte pur → 1a = 3a (a costa de l'Emissor)
	imperfet	temps semiaspectualitzat → 1a = 3a (íd.)
	condicional	aspecte temporalitzat → 1a = 3a (íd.)
	subjuntiu 1r	aspecte-mode temporalitzat → 1a = 3a (íd.)
	(subjuntiu 3r subjuntiu 2n	mode bipersonal pur → 1a = 3a (íd.) mode marcat → 1a = 3a (íd.) mode aspectualitzat → 1a = 3a (íd.)
3 persones	present 1r (pretèrit simple)	temps pur → 1a / 2a / 3a (potenciant la relació E/R.)
	pretèrit perifràstic	temps marcat → 1a / 2a / 3a (íd.)
	futur	temps aspectualitzat → 1a / 2a / 3a (íd.)
	pretèrit perifràstic 2n	temps modalitzat → 1a / 2a / 3a (íd.) temps aspectualitzat modalitzat → 1a / 2a / 3a (íd.)

Les conegudes “dislocacions” (Rojo 1974: 111 i ss.) són explicables pel domini del mode sobre el temps, i també per les exigències de persona (*Són les sis de la vesprada / Seran les sis de la vesprada*), etc., i per la relació fons / figura i les seues neutralitzacions.

jectius. Per a la idea de verb participa de la mateixa visió Fleischman (1982). López García (1979), que va tractar aquest problema amb un enfocament liminar (model de 1979), considera que l'infinitiu s'avança de la seua habitual posició en el predicat P cap al nus que separa P del subjecte S (S = P), la qual cosa també podria ser assumida des de la perspectiva del nostre avançament al passat en la direcció de la fletxa del temps. (Vegeu el gràfic tercer.)

(26) Les explicacions sobre l'ús modal (Pérez Saldanya 1988 i 1993), aspectual (Pérez Saldanya 1993), així com les d'actualitat (Dietrich 1981, i altres autors que següeixen la proposta de Benveniste 1966) no creiem que siguin incompatibles, de cap manera, amb la proposta que formulem: tots els usos particulars de la llengua han de ser posats sota la tutela pragmàtica. La mateixa proposta clàssica de Reichenbach (1947), que distingeix el punt de parla, el punt de l'esveniment, i el punt de referència, és també assumida per nosaltres i ens sembla ben apropiada per aclarir l'estructura temporal de les formes perifràstiques. Amb tot, és preferible considerar que els fets lingüístics són continus i dinàmics. Una mica més distants ens trobem de treballs on no es valora la visió morfològica que aprofitem: aquest és el cas de Mascaró (1986), que nega l'existència de marca morfològica de mode en català. Però som una mica més propers dels treballs que reafirmen el mode sobre el temps (Viana 1990) o aquest sobre l'aspecte (Pérez Saldanya 1993 i altres articles seus; vegeu la bibliografia).

(27) Només voldríem donar unes quantes dades al voltant d'aquesta qüestió. Per exemple, les variacions *-a/-i/-e* al morfema de mode (*port-ar-a, bat-er-a, sent-ir-a*), com que no afecten gens el resultat verbal, són sistemàtiques i funcionen també en correlació amb *-ø*, es poden considerar amorfològiques. La doble asimetria significa que propugnem (Calvo 1988) en donar compte d'una manera adequada: ací, malgrat que el parlant ha de pronunciar las variants fòniques que exigeix el guió (els propis usos), no hem de parlar sinó d'un (arxi)fonema mitjà-anterior /→/ (el concepte de fonema potser no calga ser aplicat de la manera estanca en què ens ha introduït la teoria estructural), ja que no hi ha motivació morfològica per a la ruptura de *-Vr-*. Idèntiques raons es poden aplicar a canvis rizomàtics

Contràriament al que es postula, les formes buides gairebé no es donen en valencià. El *-ø* més representatiu, el de la 1a persona del singular del present d'indicatiu, tendeix a omplir-se amb substància fònica mitjançant l'addició final de fonemes diversos. En qualsevol cas, però, com que no hi ha abundància de formes buides, si n'hi ha cap, seran molt més representatives.

Els subsistemes en fase de major incongruència amb la nostra anàlisi (el valencià de València, etc.) tendeixen ràpidament a evolucionar, però sempre poden ser explicats a banda com a subconjunts remodelats dels esquemes anteriors, com a subtopologies menys efectives, malgrat que existesquen: una cosa és el resultat ideal esperat i una altra molt diferent el trobat (l'important, però, és que aquest pugui ser comprès en l'àmbit d'aquell).

Les diferents opinions adoptades al voltant de les formes simples o de les compostes queden recollides (si bé parcialment) en la nostra proposta topològico-pragmàtica, la qual, no per casualitat, és metateòrica i, a més a més, es troba en consonància amb les dades de l'idioma. En efecte, la manifestació més icònica del món l'aporta el temps (*Ja ix mon pare, mireu*); a poc a poc, el temps va diluint-se aspectualment en la inactualitat (*Ah, eres tu! No ho sabia/Seran les quatre*) i després modalment en la futuritat (*Vindria a les cinc més o menys/Que vinga qui vulga/Si escriguera!*), segons la persona perd dramatització i és simultàniament allunyada de l'espai de l'enunciació. D'altra banda, segons s'incompleix el criteri temporal (i el personal) i segons guanya participació l'aspecte i la força del mode, el verb adquireix importància per als fets de recció (ús en la subordinació, etc.). Hom pot, doncs, assumir que hi ha una tendència ferma a la supressió de límits ja des de la 1a persona del present d'indicatiu.²⁶

També s'assumeix a grans trets la cognició que duu a interpretar uniformement l'evolució particular de les formes simples i compostes en les llengües en general (Bybee & Dahl 1989).

D'altres factors morfo(fo)nològics distints dels citats han de confluïr necessàriament amb tots els que hem ressenyat ací, malgrat que les evidents irregularitats que el sistema verbal valencià manifesta siguem un camí farcit d'obstacles per a arribar amb facilitat a la ideal meta pragmàtica enyorada per nosaltres.²⁷

JULIO CALVO PÉREZ
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALARCOS LLORACH, E. (1976) «El sistema verbal del català», *Actes del III Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura catalanes*, Oxford, Dolphin Books, pp. 15-25.
- BADIA MARGARIT, A. M. (1962) *Gramàtica catalana*, Madrid, Gredos.
- BAKER, M. (1985) «The mirror principle and morphosyntactic explanation», *Linguistic Inquiry* 16, pp. 373-415.
- BENVENISTE, É. (1966) «Les relations de temps dans la verbe français», *Problèmes de linguistique générale*, Paris, Gallimard, pp. 237-250.
- BERCHEM, T. (1969) «Considérations sur le parfait perifrastique vado + infinitif en catalan et gallo-roman», *Actas del XI Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románicas*, pp. 1159-1166.
- BLASCO FERRER, E. (1985) «Les desinències de la primera persona del present d'indicatiu en català i en occità. Estudi diacrònic de morfosintaxi gal·loromànica», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, Miscel·lània Badia i Margarit* 2, pp. 37-87.
- BOURQUIN, G. (1991) «Essai d'interprétation topologique de la conjugaison verbale du français», *Verbum* XVI.1, pp. 21-47.
- BYBEE, J. L. & Ö. DAHL (1989) «The creation of tense and aspect systems in the languages of the world», *Studies in language* 13.1, pp. 51-103.
- CALVO PÉREZ, J. (1985) *Clasificación semántica de los adjetivos puros del español contemporáneo*, Tesi doctoral, València, Universitat de València.
- (1988) «La doble asimetría del signo y su caracterización lingüística», *Contextos* 10, pp. 7-27.
- (1989) *Formalización perceptivo-topológica de la pragmática liminar. Hacia un pragmática liminar*, Murcia, Publicaciones de la Universidad de Murcia.
- (1993) *Pragmática y gramática del quechua cuzqueño*, Cuzco, CERA «Bartolomé de las Casas».
- (1994) *Introducción a la pragmática del español*, Madrid, Cátedra.
- COLON, G. (1978) «El perfet perifràstic català “va + infinitiu”», *La llengua catalana en el seus textos*, Vol. II, Barcelona, Curial, pp. 119-130.
- (1978) «Sobre el perfet perifràstic “vado + infinitiu”, en català, en provençal i en francès», *La llengua catalana en el seus textos*, Vol. II, Barcelona, Curial, pp. 131-173.
- COMRIE, B. (1976) *Aspect*, Cambridge, Cambridge University Press, 1981.
- (1985) *Tense*, Cambridge, Cambridge University Press.
- DESCLES, J. P. (1991) «Archétypes cognitifs et types de procès», *Le français dans le monde*, pp. 171-195.
- DIETRICH, W. (1981) «Actualité et inactualité de l'action: les fonctions modales dans le système verbal des langues romanes», *Logos Semantikós. Studia Linguistica in honorem E. Coseriu (1921-81)*, vol. IV, pp. 395-417.

(-e- / i-: vist, vestiu; o bé -o- / -u-: puc, pots—arxifonemes respectius: /E/ i /O/), a divergències ex- / im- plosives del tipus /k/ vs /g/ (cresc, cresca, però dic, diga) o a variants dialectals: creieu / creeu (amb palatalització /j/ antihàtica), entre altres. En qualsevol cas, la metodologia morfològica de Paraula i Paradigma (tipus Word and Paradigm—vegeu Matthews 1980—) podria donar compte de les irregularitats del sistema, en una fase posterior a la de l'aplicació dels nostres principis morfològics i pragmàtics.

- EBERENZ-GREOLES, R. (1979) «La categoria temporal del verb català i el problema del temps en la dimensió textual», *Miscel·lània Aramon i Serra I*, Barcelona, Curial, pp. 169-180.
- EMANATIAN, M. (1992) «Chagga *come* and *go*; metaphor and the development of tense-aspect». *Studies in Language* 16.1, pp. 1-33.
- FILLMORE, C. J. (1966) «Deictic categories in the semantics of *come*». *Foundations of Language* 2, pp. 219-227.
- (1975) *Santa Cruz lectures on deixis, 1971*, Bloomington, Indiana, Indiana University Linguistics Club.
- FLEISCHMAN, S. (1982) «The past and the future: are they *coming* or *going*?», dins Maculay, M. et al., ed., *Berkeley Linguistic Society* 8, pp. 322-334.
- (1989) «Temporal distance: a basic linguistic metaphor», *Studies in Language* 13.1, pp. 1-50.
- FRANKEL, J. J. & D. PAILLARD (1991) «Discret-Dense-Compact: vers une typologie opératoire», *Le français dans le monde*, pp. 103-136.
- HEGER, K. (1963) *Die Bezeichnung temporal-deiktischen Begriffskategorien im französischen und spanischen Konjugationssystem*, Tübingen, Niemeyer.
- HENRICHSEN, A. J. (1966) «La périphrase *anar + inf.* en ancien occitan», *Omagiu lui Al. Rosetti*, Bucarest, pp. 357-363.
- LAFONT, R. (1963) «Reflexions sobre lo perfach perifrastic amb *anar* en catalan e en occitan», *Estudis romànics* XII.
- LAKOFF, G. & M. JOHNSON (1980) *Metaphors we live by*, Chicago, University of Chicago.
- LÓPEZ GARCÍA, A. (1979) «El pretérito perifrástico catalán y la teoría de las perífrasis románicas», *Homenaje S. Gili Gaya*, Barcelona, Bibliograf, pp. 129-137.
- (1984) «Assaig d'explicació del diasistema verbal català i de la seva sèrie de dominància de trets», *Miscel·lània Sanchis Guarnier I*, València, Universitat de València, pp. 179-187.
- MARINER BIGORRA, S. (1984) «*Vagi + infinitiu* en el sistema modal, temporal i aspectual», *Miscel·lània Sanchis Guarnier I*, València, Universitat de València, pp. 203-207.
- (1975) *Estudis estructurals de català*, Barcelona, Edicions 62.
- MASCARÓ, J. (1986) *Morfologia*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- MATTHEWS, P. H. (1980) *Morfología. Introducción a la teoría de la estructura de la palabra*, Madrid, Paraninfo.
- MOLHO, M. (1980) «Verb et personne en espagnol: de l'arbitraire du signe», *Cahiers de linguistique hispanique médiévale* 5, pp. 5-23.
- PÉREZ SILDANYA, M. (1988) *Els sistemes modals d'indicatiu i subjuntiu*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- PÉREZ SALDANYA, M. (1991a) «Notes sobre la categoria gramatical del temps», dins Ferrando, A. & A. G. Hauf, eds., *Miscel·lània Joan Fuster IV*, pp. 425-436.
- (1991b) «Temps i representació temporal», dins Martín Vide, C., ed., *Lenguajes naturales y lenguajes formales VI.2*, pp. 825-838.
- (1993) «Les categories flexives del temps i l'aspecte. Una aproximació sintàctica, semàntica i morfològica», dins Viana, A., ed., *Sintaxi. Teoria i perspectives*, Lleida, Pagès, pp. 197-214.
- (en premsa) «Gramaticalització i reanàlisi: el cas del perfect perifràstic català».
- REICHENBACH, H. (1947) *Elements of symbolic logic*, New York, Macmillan.
- ROJO, G. (1974) «La temporalidad verbal en español», *Verba* 1, pp. 68-149.
- SALVADOR, C. (1982) *Gramàtica valenciana*, València, 3 i 4.
- TRAUGOTT, E. C. (1978) «On the expression of spatio-temporal relations in language», dins Greenberg J. H., ed., *Universals of human language*, Vol. 3, *Word structure*, pp. 369-400.
- VALOR, E. (1989) *La flexió verbal*, València, 3 i 4.
- VIANA, A. (1990) «La sintaxi de la conjugació catalana», *Caplletra* 8, pp. 81-105.
- VIAPLANA, J. (1984) «La flexió verbal regular del valencià», *Miscel·lània Sanchis Guarner I*, València, Universitat de València, pp. 391-407.
- WHEELER, M. W. (1984) «La conjugació valenciana: Geografia, diacronia i psicologia», *Miscel·lània Sanchis Guarner I*, València, Universitat de València, pp. 409-419.

